

BURSA MEKTEB-İ SULTÂNÎSİ (BURSA ERKEK LİSESİ) VE ŞEREF DEFTERİ

Osman ÇETİN*
Mefail HIZLI**

ÖZET

1885 yılında “Mekteb-i İ‘dâdî-i Mülkî” adıyla açılan ve 1910-1911 ders yılı başında Mekteb-i Sultânî veya Bursa Sultânî Mektebi haline getirilen okul, nihayet Cumhuriyetin ilân edildiği 1923-1924 ders yılı başında Bursa Lisesi, 1926 yılında da “Bursa Erkek Lisesi” adını almıştır. Okul günümüzde aynı adla eğitim-öğretimine devam etmektedir. Bursa Sultânî Mektebi'nin 1912-1913 yıllarındaki müdürü Sami Bey tarafından bir şeref defteri ihdas edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa gibi önemli kişilerin de el yazılarının bulunduğu şeref defterinde, ayrıca yerli ve yabancı birçok imzaya rastlamak da mümkündür. Bu çalışmada, Bursa Mekteb-i Sultânîsî'nin şeref defterine Osmanlıca olarak yazılan 75 ibarenin günümüz diline aktarımı gerçekleştirilmiştir.

SUMMARY

The Maktab of Sultan in Bursa and its honour book.

GİRİŞ

Tanzimat dönemine gelindiğinde Osmanlı maarifi, devletin gerileme sürecine paralel olarak büyük ölçüde kan kaybına uğramıştı. Bu alanda ortaya çıkan sıkıntıların giderilmesi amacıyla pek çok sahada olduğu gibi, eğitim-öğretim kurumlarında da ciddi biçimde birtakım önlemlerin alındığı farkedilmektedir.

* Prof.Dr.; U.Ü.İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı

** Doç.Dr.; U.Ü.İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı

Devletin hissettiği teknik ihtiyaçların karşılanmasına imkân verecek eğitim-öğretim kurumlarının bulunmaması, daha III. Selim devrinden itibaren yeni ve batılı tarzda mekteplerin açılması zaruretini ortaya çıkarmıştır. Bu sıkıntıları gidermek maksadıyla, 1795'de Mühendishâne, 1825'de Tıbbiye ve 1834'de de Harbiye mektepleri kurulmuştu. Ancak yükseköğretim düzeyinde eğitim-öğretim veren kuruluşlara öğrenci hazırlayacak daha alt kademede müesseselere şiddetle ihtiyaç vardı. Aslında benzer ihtiyaçları karşılamak üzere daha önceki dönemlerde de askerî amaçlı bazı öğretim kurumlarının açıldığı bilinmektedir.

1840'da açılan Mekteb-i Maarif-i Adlî ve daha sonra 1848'de hizmet vermeye başlayan rüşdiyeler, işte bu amaçla tesis edilmiş müesseselerdi. 1847'de kurulan Mekâtib-i Umûmiye Nezâreti ile mesele daha köklü bir şekilde ele alınmaya çalışıldı. Bir yıl sonra da sıbyan mektepleri ve rüşdiyelere muallim yetiştirmek üzere Dâru'l-Muallimîn açılarak eğitim-öğretim sisteminin daha sağlıklı bir biçimde yürümesi hedeflendi.

Sıbyan ve rüşdiye mektepleri ilköğretim derecesinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren müesseselerdi. Daha sonra, Abdülhak Hâmid'in babası ünlü tarihçi Hayrullah Efendi'nin Maarif Nâzırlığı vekâletine tesadüf eden 1859 yılında i'dâdî (lise) derecesinde Mekteb-i Mülkiye kuruldu.

Bütün bu yeniden yapılanma çabalarından sonra 1869'da Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nin yayınlanmasıyla¹ yavaş yavaş her vilâyet merkezinde birer sultânî (lise) açılması düşünüldü. Ancak Osmanlı-Rus savaşı ve idârî, mâlî vs. gibi diğer sebepler bu teşebbüsün yarım kalmasına neden oldu. Fakat sadece İstanbul'da açılmış olan Galatasaray Sultânîsi eğitim-öğretim faaliyetlerine devam edebildi. Bu ilk sultânîde eğitim-öğretim dili Fransızca olup, kayıt ve işlemler de aynı dille tutulmaktaydı. Dönemin sadrazamı Âlî Paşa, Maarif Nâzırı Saffet Paşa ve ayrıca Fuat Paşa'nın bu müesseseye ciddi emekleri geçmişti².

Orta öğretimde Meşrutiyet yıllarında yapılmış en önemli değişiklik sultânî teşkilâtında gerçekleştirilmişti. Bu okulların öğrenim süresi beş yıllık ilköğretimle beraber 12 yıl idi. İlköğretimden sonraki birinci devresi 4, ikinci devresi 3 yıl olup bu ikinci devrenin son iki yılı Fen ve Edebiyat olmak üzere iki kola bölünmüştü. 1913 yılında programları yapılan bu okulların sayıları

¹ Saffet Paşa'nın Maarif Nâzırlığı zamanında (1869) ilk kez bir Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi tanzim olunmuş ve şu esaslar getirilmişti: 1-Mecburi tahsil, 2-Mekteplerin tür ve derecelere taksimi, 3-Tedris usûlünün düzenlenmesi, 4-Talim heyetinin mesleki itibarını ve refah seviyelerini sağlayacak şartların temini, 5-Merkezi Maarif idaresinin düzenlenmesi, 6-Vilâyetlerde Maarif idarelerinin teşkili, 7-İmtihanlar hakkında bazı ahkâm ve şهادetnâme verilmesi, 8-İlim müesseselerinin çoğaltılması, 9-Umumi Maarifin tahsisâtı için ahâlden yardım alınması. Bu nizamnâmenin gerekçe mazbatasında, i'dâdî mekteplerin kuruluşunun gerekliliği izah edilirken, rüşdiyenin üstünde sultanilerin altında i'dâdî, yani hazırlayıcı mekteplere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Bilgi için bkz. Hasan-Âli Yücel, Türkiye'de Orta Öğretim, Ankara 1994, s.11-12.

² Geniş bilgi için bkz. Yücel, age, s.7-10; Bayram Kodaman, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Ankara 1988, s.114-132.

ülkede giderek çoğalmaya başlamıştı. Sultânîlerin programı 1915 ve 1919 yıllarında birtakım değişikliklere uğradı. Sonuçta orta öğretimde iki türlü kuruluş meydana gelmişti: İlki i‘dâdî, ikincisi de sultânî; tıpkı ibtidâî ve rüşdî adlarıyla iki kuruluşun olduğu ilköğretim gibi³.

Sultânîlerin ilk beş sınıfının ibtidâî, yedi sınıfının da tâlî olmak üzere toplam on iki sınıftan oluşan düzeni en son 1921 yılında İstanbul Hükûmeti Maarif Nezâreti tarafından yeni bir düzenlemeye tabi tutuldu. Sultânîler buna göre, ilk sekiz yılı birinci devre, son üç yılı ikinci devre olmak üzere toplam on bir yıla indirilmişti. Öte yandan on yıl olarak tanzim edilen kız sultânîlerinin eğitim-öğretim süresi de on bir yıla çıkarılmıştı⁴.

BURSA MEKTEB-İ SULTÂNÎSİ

Okul, 22 Temmuz 1301 / 3 Ağustos 1885 tarihinde⁵ Pazartesi günü Bursa'nın Veli Şemseddin Mahallesi'nde Akif Paşa Konağı diye bilinen binada⁶ "Mekteb-i İ‘dâdî-i Mülkî" olarak açılmıştı. Okul, tedrisatına iki yıl böylece devam etti. 1888 yılında konak arsası üzerine yeni bir binanın temeli atıldı. Aslî binanın müştemilâtı olan laboratuvar, yatakhane, yemekhane ve teneffüşhane kısımları 1903-1906 yılları arasında, hamam ise 1911'de ikmâl olundu. Bu tarihten sonra binaya ve müştemilâtına 1973 yılına kadar herhangi bir ilâve yapılmadı. Aynı yıl okula ek bir betonarme bina yapıldı.

Okul ilk olarak 1889 Temmuz'unda 5 öğrenciyi mezun etmişti. Dört sınıftan oluşan okul düzeni, 1891-1892 ders yılı sonuna kadar aynen devam etti. 1892-1893 ders yılından itibaren okul, tekrar Mülkiye İ‘dâdîsi ünvanıyla ve rüşdî sınıflarını da hâvi olarak yedi sınıf halinde tanzim edilmişti. Bu düzenleme yaklaşık yirmi yıl devam etmiş ve 1910-1911 ders yılı başında okul, Mekteb-i Sultânî veya Bursa Sultânî Mektebi olmuş, nihayet Cumhuriyet'in ilân edildiği 1923-1924 ders yılı başında Bursa Lisesi, daha sonraları da Erkek Lisesi ünvanını almıştır⁷. 1926 yılında Askerî Lise'nin

³ Bkz. Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923), İstanbul 1992, s.198-199; Yücel, age, s.17.0

⁴ Bkz. Yücel, age, s.17.

⁵ Okulun kuruluş tarihi ile ilgili farklı rakamlar verilmektedir. Hasan-Âli Yücel 1886 yılı kuruluş tarihi olarak gösterirken (age, s.485), Raif Kaplıanoğlu 1883 rakamını vermektedir (Bkz. Bursa Yer Adları Ansiklopedisi, Bursa 1994, s.52). Bu iki yazar da kuruluş tarihine me‘haz olacak kaynağı zikretmemektedirler. Kazım Baykal da mektebin ilk kez 1883'de i‘dâdî olarak açıldığını belirtir (Bkz. Bursa ve Anıtları, İstanbul 1982, s.85). Bu konuda bize 1325 yılı Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâme-i Resmîsi net bilgi vermektedir. Sâlnâmede zikredilen 22 Temmuz 1301 mâli/rûmî tarihin, 3 Ağustos 1885 milâdî tarihine denk geldiği basit bir hesap sonucu ortaya çıkmaktadır. Bursa Ansiklopedisi'nde (I,107) ise bu tarih 4 Ağustos 1885 olarak gösterilmektedir.

⁶ 1934 Bursa Yılığında mektebin adı geçen mahallede bulunan Akhevvelzâde Necib Bey Konağı'nda açıldığı kaydedilmektedir (Bkz. Bursa Ansiklopedisi, I,107). Ancak genel kanaat, okulun Akif Paşa Konağı'nda eğitim-öğretime başladığı yolundadır. Muhtemelen bu iki konağın isimleri birbiriyile karıştırılmış olmalıdır.

⁷ Bkz. Yücel, age, s.485.

Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesi üzerine "Birinci Erkek Lisesi" adı verilmiş, ancak aynı yıl Askerî Lise'nin yeniden Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmasından sonra "Bursa Erkek Lisesi" adını almıştır⁸. Okul günümüzde aynı adla eğitim-öğretimine devam etmektedir.

BURSA ERKEK LİSESİ ŞEREF DEFTERİ

Bursa Sultânî Mektebi'nin 1912-1913 yıllarındaki müdürü Sami Bey tarafından, ziyaretçilerinin his ve düşüncelerini kaleme almalarına fırsat vermek amacıyla bir şeref defteri ihdas edilmiştir. Defterdeki metinlerin - birkaçı hariç- çoğu sözkonusu tarihlerde yazılmıştır. Sayfa numarası bulunmayan şeref defterindeki önemli bir bölümün Osmanlıca kaleme alındığı görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa gibi devletin en üst kademesindeki kişilerin de hissiyatını dile getirdikleri şeref defterinde, ayrıca yerli ve yabancı birçok imzaya rastlamak mümkündür. Bu tür şeref defterlerinden şehir tarihleri ile ilgili önemli ayrıntılar da elde edilebilmektedir. Meselâ, aşağıda 34. sırada yer alan bir ibareden hareketle M. Kemal'in 23 Ocak 1923 Salı günü Bursa'ya geldiği anlaşılabilir.

Biz bu çalışmada, Bursa Mekteb-i Sultânî'sinin şeref defterinde Osmanlıca yazılan 75 ibarenin günümüz diline aktarımını gerçekleştirmek amacındayız. Ancak şunu belirtelim ki, defterin Osmanlıca, Türkçe vs. dillerde yazılan ibarelerle bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmesi Bursa Erkek Lisesi'nin tarihini araştıranlar için daha yararlı olacaktır. İmlâ ve ifade bozukluğu vs. nedenlerle bazı kelimelerin okunamadığını itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Bu tür okunamayan kelimeler parantez içinde (...) gösterilmiştir. Kelimeyi okumakla birlikte emin olamadıklarımızı parantez içinde soru işareti (?) ile kaydettik. Tarihler zikredilirken çoğunlukla ilk rakamı, bazen de iki rakamı yazılmadığı için bir bütünlük arzetmesi bakımından eksik kalan kısımlar yine parantez içinde belirtilmiştir. (1)328, (13)29 gibi. Ayrıca yazıların hemen tamamının altında sadece imza yer aldığı için, yazı sahiplerinden okunabilenler gösterilmiştir. Sözelimi ilgili yazının Mustafa Kemal Paşa'ya ait olduğu, imzasından hareketle çıkartılabilmektedir. İmza sahiplerinin tamamının tesbiti ayrı bir çalışmayı gerektirdiğinden, sadece okunabilenler zikredilmiştir. Şeref defterinde yer alan Osmanlıca metinlere, herhangi bir karışıklığa meydan verilmemesi ve okuyucu tarafından orijinal kayıtlarla kolayca mukayese edilebilmesi amacıyla tarafımızdan sıra numaraları verilmiştir. Şimdi sizi, ilgili dönemin Mektep Müdürü Sami Bey'in, ziyaretçilerine karşı nezaketini gösteren şeref defterinin satırlarıyla başbaşa bırakıyoruz:

⁸ Bkz. Bursa Ansiklopedisi, Bursa 1987, I,107.

MEKTEBİMİZİ TEŞRİF BUYURAN MUHTEREM ZÜVVÂRIN MÜESSESEMİZ HAKKINDAKİ HİSLERİ VE FİKİRLERİ

1- Bursa hâiz olduğu müessesât-ı 'irfâniyesi i'tibârıyla Anadolu vilâyâtı meyânında birinci olarak tanınmıştır. İki senelik zamân-ı me'mûriyetimde bu kanâ'ati Mekteb-i Sultânî'nin intizâm-ı idâresi ve tedrîsâtı te'yîd etdi. Müdür ve mu'allimlerin bu müddet zarfında ibrâz eyledikleri gayret ve himmet her gûnâ takdîrâtı fevkinde olmasıyla vazîfe-i vedâ'ı ifâ için bugünkü ziyâretimde hissiyâtımı ve takdîrâtımı buraya derc eyledim. 10 Kânûn-i evvel 1328

Mehmed Hüsni (?)

2- Meclis-i Umûmî-i Vilâyet a'zâ-yı kirâmının mektebimiz hakkındaki hislerini hâvî mazbatanın Hudâvendigâr Gazetesi'nin 7 Şubat (1)328 tarihli nüshasında neşr edilen bir fikra-i takdîriyesidir:

"Merkez dâhilindeki müessesât-ı mukaddesenin her birini ayrı ayrı ziyâret etdik. Kâffesinde hakkımızda gösterilen mihmân-nüvâzlıklara teşekkür ve hele Mekteb-i Sultânî'de görülen intizâm ve terakkîden dolayı hey'et-i idâre ve ta'lîmiyesinin muvaffakiyetlerini tebrîk eyleriz. Me'kûlât ve meşrûbât ve sâirenin nefâseti ve intizâmı, ziyâret edilmedikçe ve mu'allim efendilerin kemâl-i fa'âliyetle devâm ve tedrîsâtla iştigâlleri görülmedikçe takdîr edilemez. Bu bâbda ne kadar medh u senâsında bulunulsa becâdır. Biz vilâyetimiz nâmına böyle bir müessesenin vücûdunu görerek kesb-i mübâhât eyleriz.

A'zâdan	A'zâdan	A'zâdan	A'zâdan
Hayrullah Bey	Mehmed Emin	Ömer	Strak
A'zâdan	Reis-i Encümen		
Emin	Râsih"		

3- 'İlm ü 'irfâna meftûniyet ve nâm-ı 'âlîsine kadîmen mensûbiyet dolayısıyla işbu mekteb-i feyz-meksebi ziyâret eylediğimde müdür-i 'âlî-i himemin mürâ'at-ı fevka'l-'âdesi ve hey'et-i ta'lîmiyesinin irşâdât-ı fâzılânesi eseri olarak Avrupa mekâtib-i mevcûdesine 'ilmen ve ahlâken rekâbet edecek derecede bir intizâm gördüm. Her vechle cedîr-i takdîr olan hey'eti-i idâre ve 'ilmiyeyi tebrîk eder ve dâimâ muvaffakiyetleriyle müşârun bi'l-benân olmalarını Cenâb-ı Hakk'dan temennî eylerim.

Bursa Fırkası Erkân-ı Harbiye Reisi Kâim-i makâmı (...)

4- Mektebi gezdim. Sınıflara girerek talebelerin derece-i tahsîlini tedkîk etdim. Talebelerin oturduğu sıralar mektebin intizâmıyla mütênâsib değildir. Tedrîsâta gelince, talebenin müktesebât-ı 'ilmiyesi şâyân-ı takdîrdir.

Vilâyetlerde henüz Mekteb-i Sultânî küşâd edilmek zamânı gelmediği fikrinde bulunanlar mektebin terakkiyât-ı ‘ilmiyesine vâkıf olsalar, fikirlerinin yanlış olduğunu anlayacaklarına ve Bursa Mekteb-i Sultânîsi hakîkaten bir mekteb-i sultânî olmuş olduğunu teslim edeceklerine emînim. Gerek tedrîsât, gerek mekteb idâresindeki intizâmât, hey’et-i idâre ve tadrîsiyenin semere-i mesâ’îsi olduğundan hepsine ayrı ayrı teşekkürü vecîbeden ‘addederim. 8 Mart (1)328

Bursa Meb’ûs-ı Sâbıkı ‘Abdullah Sîret

5- Bursa Sultânî Mektebi’ni ziyâretle müftehirim. Talebe efendilerin müktesebâtı cidden şâyân-ı takdîrdir. Müdür ve hey’et-i ta’lîmiyeyi takdîr, samîm-i rûhumla tebrîk, tevîklerini temennî eylerim. 15 Mart (1)328

Trablusşam Mutasarrıf-ı Sâbıkı ‘Abdülkerîm

6- Türklüğün mehd-i mübâreği olan Bursa’nın istikbâlini bütün bir hurmet ve ta’zîm ile nazar-ı ümmîde irâe eden mektebin hâtıra-ı mes’ûdesini nakş-ı vicdân eder, hey’et-i muhtereme-i ta’lîmiyesine ‘arz-ı şükrân eylerim. 24 Mart (1)328

‘Ömer Nâcî

7- Osmânlılığın en muhterem hâtırâtını saklayan sevgili Bursa’da Mekteb-i Sultânî’yi ziyâretimden mütehassıl hissiyât-ı takdîrkârânem kalbimde ebediyyen menkûş kalacaktır. 24 Mart (1)328

Yeni Hakîkat ve Anadolu gazeteleri ser-muharrirliklerinde bulunan Ahmed Eyyûb

8- Menba’-ı feyzim olan mektebi bu def’aki ziyâretimde intizâm ve idâre ve tadrîsât husûsunda fevka’l-‘âde şâyân-ı takdîr görmekle müftehir ve mübâhî oldum. 3 Nisan (1)328

Bursa Meb’ûsu Re’fet

9- Türklüğün mehd-i zuhûru olan ve Devlet-i Osmâniye’nin birinci pâ-yı tahtı bulunan Bursa’yı ilk ziyâretimde bi’l-istifâde Bursa Mekteb-i Sultânîsi’ni gezdim. Talebede gördüğüm isti’dâd, mekteb hey’et-i ta’lîmiyesini teşkil eden mu’allimîn-i kirâmda müşâhede eylediğim ciddiyet ve ‘irfân bendenizi memleketin âfîsi hakkında fevka’l-‘âde ümîdvâr eylediğinden bu vesîleyi bendenize bahş eden müdür beyefendiye ‘arz-ı teşekkürât eylerim. 15 Nisan (1)328

Der-sa’âdet ve Üsküdâr Kadıköyü su şirketleri nezdinde hükûmet-i seniyyenin komiseri Mühendis (...)

Dâhiliye Nezâreti hâşşâneler ve mebnâ-i emrîye müdür-i ‘umûmîsi
‘Abdurrahmân ‘Âsım

10- Osmânlılar’ın evvel pâ-yi tahtı olan Bursa Mekteb-i Sultânîsi’nin müdürü Sâmi Beyefendimizin göstermiş olduğu hamîyyet ve mu‘allim efendilerin kezâ sırf şu Türkler’in genç vatan rehberlerine ziyâdesiyle teşekkürler ederim. İnşâallâh ikinci def‘a ziyâretimde zirâ‘at hakkında büyük fikirler de bulacağımı talebenin ricâ ederler. 17 Nisan (1)328

Prens İstrik (?) Çiftlik Müdürü İbrâhim Hakkı

11- Milletın muhassalası gençlik, vatanın muhassalası mektebdır.

‘Alî (...)

12- Rûhları bedbînlik ve ümîdsizlikle meşbû‘ olanlar buradan çıkdıkları vakit kalblerinde bir şeyin değişdiğini nazarları karşısında menâzır-ı memleketin daha mes‘ûd bir çehre ile irtisâm ettiğini farkedeler. Ma‘bedlerden çıkarken alınlarının silindiğini, hafıflediğini duyan erbâb-ı günâh gibi ben de buradan ayrılırken rûhumun münşerih, fikrimin ziyâdâr ve ümîdvâr olduğunu kuvvetle hissedeceğime kânî oldum. 25 Nisan (1)328

Dâru’l-Fünûn Dâru’l-Mu‘allimîn Mu‘allimlerinden Hamdullâh Subhî

13- (İngilizce metnin tercümesi): Bursa Mekteb-i Sultânîsi’nin 12 Mayıs 1912 târihine ziyâret ile muhtelif derslerde hâzır bulundum. İngiliz lisânındaki iktidârlarını kırâat ve telaffuzdaki hatâsızca muvaffakiyetlerini kemâl-i hayretle gördüm. Bu müesseseyi de her vechle mükemmel buldum.

Oxford Dâru’l-Fünûnu Arapça Mu‘allimi David Morgoliouth

14- Ziyâretiyle müftechir olduğum Bursa Sultânî Mekteb-i feyz-meksebinde gördüğüm âsâr-ı intizâm ve terakkî şâyân-ı takdirdir. Mu‘allim efendilerin telkîn-i ‘ulûm husûsunda ibrâz ettikleri mesâ‘înin iktitâf-ı semerâtı muhakkaktır. Müdür-i mekteb beyefendinin müsellemler olan dirâyet ve ehliyetleri bu mektebin te‘âlîsini zâmin olduğundan husn-i muvaffakiyetlerini ‘an-samîmi’l-kalb temennî ederim. 6 Mayıs (1)328

İbrâhîm (...)

15- Bursa Mekteb-i Sultânîsi’ni ziyâretle kesb-i şeref eyledim. Mektebin nizâmı, intizâmı ve talebenin ta‘lîm ve terbiyesi emrinde masrûf olan himmet ve gayret cidden şâyân-ı takdir ve tebrîkdir. Bundan dolayı

Müdüri-i Mekteb Sâmi Beyefendi'ye ne kadar teşekkür edilse azdır. Cenâb-ı Hak feyzini müzdâd, sa'yini meşkür buyursun. 9 Mayıs (1)328
Mahkeme-i Temyiz A'zâsından (...)

16- Bursa Mekteb-i Sultânîsi'ni ziyârete geldiğimde hakk-ı bendegânemde gösterilen teveccühe 'azim teşekkürler ederim. Talebe-i 'ulûmun az bir zamân zarfında terakkî ve te'âlî edişleri sırf Müdüri-i Mekteb Sâmi Beyefendi Hazretlerinin ve hey'et-i ta'lîmiyenin himmetleridir. Var olsun erbâb-ı hamiyet, pâydâr olsun 'ilm ü 'irfân. 9 Mayıs (1)328
Selanik Osmânî Şirket-i Bahriyesi Kâtibi 'Âtîf (...)

17- Bursa Mekteb-i Sultânîsi'nde görmüş olduğum intizâm ve nezâfet hakîkaten şâyân-ı iftihârdır. Bilhâssa müdür beyefendinin ma'ârif ve tedrisâtta olan himem-i 'âlîleri ve mu'allim efendilerin şâkirdân hakkında ibrâz ettikleri hidemât-ı ma'ârif-perverleri sezâvâr-ı iftihârdır. 'Umûm vatandaşlar nâmına 'arz-ı ihtirâmât ve tebrîke müsâratla kesb-i şeref-i mefharet eylerim. 18 Mayıs (1)328

Hâriciye Nezâreti me'mûrîn-i sâbıkasından Ali Hâdî

18- Mektebin intizâmı hakkında ne desem azdır. Ve bu bâbda hey'et-i mu'allimîn tarafından ibzâl olunan himmet cidden sezâ-yı şükrandır. Ümîd ederim ki, talebe efendiler zamânın i'câbâtına göre iktisâb-ı feyz ve ma'rifet ederek vatan-ı 'azîze hidemât-ı memdûhada bulunurlar. 18 Mayıs (1)328

Çin sefirî (...)

19- Bursa Mekteb-i Sultânî imtihân-ı 'umûmîlerine mümeyyiz sıfatıyla da'vet olduğumdan ve işbu mekteb-i feyz-meksebin her şu'besinde gördüğüm intizâmını ve şâkirdânın iktidâr ve mesâ'îsini müşâhede ettiğimden dolayı kendimi bahtiyâr 'addederim. Mektebin müdür-i 'âlî-kadri Sâmi Beyefendi hazretlerini ve bi'l-'umûm hey'et-i mu'allimîni 'an-samîmi'l-kalb tebrîk etmeği kendime mukaddes bir vazîfe 'addederim. 19 Mayıs (1)328

Duyûn-i 'Umûmiye İdâresi Zirâ'at-i Fen Müşâviri Bursa Harîr Dâru't-Ta'lîmi Müdüri Kevork

20- Bursa Mekteb-i Sultânîsi Fransızca imtihânında mümeyyiz sıfatıyla buldum. Şâkirdânın göstermiş oldukları âsâr-ı terakkî ve gayret ve zekâvet vicdânına büyük bir haz, pek derin bir ümîd ve inşirâh bahş eyledi. Nevresidegân-ı vatanın tefeyyuz ve te'âlîye olan isti'dâdları istikbâl-i Osmânî'nin pek parlak olacağına bir bürhân-ı münîrdir. Şâkirdânın terbiye-i mâddiye ve ma'nevîyesinde meşhûd olan âsâr-ı tekemmül müdür-i kemâlât-semîr Sâmi Beyefendi'nin 'uluvv-i himmet ve gayretini isbât etmektedir.

Müdüri müşârunileyhe vatan, ma'rifet ve insâniyet nâmına 'arz-ı teşekkür eylemeyi vecîbe-i vicdâniyeden 'addeylerim. 19 Mayıs (1)328

Sâbık (...) solaklarından Mehmed Râgıb

21- Osmânlılığın şân ve şeref ve 'adâlet ve uhuvvet şiirini (?) okuyan bu sâkin ve sevimli memleketin dimâğını, Mekteb-ı Sultânîsi'ni ziyâret etdim. Târîh, Fransızca, Kavânîn ve Ma'lûmât-ı Medeniye imtihanlarında da bulundum. Memleketin bî-pâyân ve tahammül-fersâ ihtiyâclar içinde kıvranan bu mütevekkil vücûd-ı vatanın hakk-ı bekâsını, bekâ-yı ferdâsını münhasıran ma'ârifde, ma'ârifin yüksek derecesinde gördüğüm ve buna îmân edenlerden bulunduğum için tedkikâtım halecânlı bir hevese çırpınan bir ma'neviyete istinâd ediyordu. Mektebin intizâm-ı dâhilisinden, nezâfetinden, umûr-ı idâredeki ciddiyet ve mükemmeliyetinden bahsi zâid gördüm. Bu cihet her hâlde şâyân-ı takdîr ve (...) bir ihtimâm-ı vatan-perverâneye mazhar edilmişdi. Fakat talebenin terbiye ve seviyesini, şahsiyet ve ma'neviyetini teşkil eden ikinci cihet bi'l-hâssa lâyıq-ı tezkârdır. Âtûmizi zalâm-ı ibhâm ile mestûr, mütereddîd, müheyyâ-yı isfirâr ve mestûr gören tab'-ı bedbînîm cidden tenbîhe lüzûm görürüm ki, ilk feyz-i nûkbînîsi bu manzaradan iktibâs eylemiştir. Nesl-i âtîden bu gün daha büyük bir inşirâh ve kanâ'at ile ümüdvâr olmağa başladım. Bütün kalbimle, bütün 'aşk-ı ma'ârif-i vîrânemle temennî ederim ki, bu mekteb büttün diğerk mekteblerimize...; buradaki rûh-i fazîlet ve 'azm-i âteşin-i terakkî bütün gençliğimize birer nümüne olsun... Ve seviye-i 'umûmiye, zekâ-yı millet, bu sûretle hep birden ve aynı nakarât-ı(?) idrâk ve rû'yet ile yükselsin... Nâzîk, melîh ve mecîd müdür olan müdür-i mekteb ile hey'et-i idâre ve ta'lîmiyeye, memleketimi memleketimizdeki mahrûmiyetleri düşünerek mütchassirâne ve minnetdârâne teşekkür eylerim. 22 Mayıs (1)328

Arabça ve Arnavudça muharrir (...)

22- Bursa Mekteb-i Sultânîsi'nin mümeyyiz sıfatıyla mevcûd bulunduğum ikinci sene Hendese ve üçüncü sene Fransızca imtihanlarında talebenin müktesebâtını ekseriyet i'tibâriyle fevka'l-hadd şâyân-ı memnûniyet bir derecede gördüğümü 'arz ve 'ale'l-husûs Fransızca'da tarz-ı telaffuz ve az zamânda çok ma'lûmât kazanmış ve kavâ'id-i sarfiyyede hayli ma'lûmât edinmiş olmaları cihetiyle mekteb-i mezkûr hey'et-i ta'lîmiyesini ve bi'l-hâssa müdür-i mekteb beyefendiyle lisân-ı mezkûr mu'allimi Dimitri Efendî'yi sûret-i samûmiyede tebrîki ve talebe efendiler için tefeyyuz-i dâimî temennîyi vazîfe-i vicdâniyeden bilirim. Mayıs 1328

Bursa Leyfî Rüşdiyyesi Lisân-ı Fransevî Mu'allimi (...)

23- İstanbul Rum Patrikhânesi'nde Kudüs Patrik vekili Efendi ile Kudüs Rum Evkâfî nâzırı (...) efendiler tarafından yazılan Rumca ifâdenin tercümesidir:

Bursa Mekteb-i Sultânîsi'ni ve müzesini ziyâret etdim ve 'Arabî Fransızca imtihanlarında bulundum. Gördüğüm nezâfet talebenin ma'lûmât ve terbiyesi beni en 'âlfî ihtisâsât ile mütehassis etdi. Bizi mektebin aksâm-ı muhtelifesini göstermek sûretiyle minnetdâr bırakan gayûr ve muhterem müdürü beyefendiye 'alenen teşekkürâtımı 'arz etmekle müftehirim. 24 Mayıs 1912.

24- Ziyâretiyle mübâhî olduğum Bursa Mekteb-i Sultânîsi'nde gördüğüm âsâr-ı intizâmıdan dolayı fevka'l-'âde bahtiyârım. Şimdiye kadar ziyâret ettiğim mekâtib-i Osmâniye'nin en ekmeli olduğunu kemâl-i iftihârla 'arz eder ve müdür-i mekteb ile mu'allimîn-i kirâmı tebrik ederim. 23 Mayıs (1)328

Yanya Reji Başmüdüri Edîb Ali (?)

25- Vatan-ı 'azîzimin Bursa şehrinde bu gün ziyâretiyle mübâhî olduğum Mekteb-i Sultânî'de görmüş olduğum her nev' intizâm-ı idâre ve mekteb talebelerinin husn-i tahsillerince muvaffakiyetden dolayı teşekkürât ve hissiyât-ı minnetdârlarımı burada beyân ve 'arz ile kesb-i şeref eder ve işbu mahalle imzâ eylerim. 26 Mayıs 1328

Der-sa'âdet Patriği dâ'îleri Karabet

(mühür: Râhib Karabet)

26- Bursa Mekteb-i Sultânîsi'ni ziyâretle hissetmiş olduğum iftihârın sebebi olan Müdür Sâmî Bey ve mu'allimîn-i kirâmın cümlesini tebrikle imtihan-ı 'umûmîlerde görmüş olduğum mükemmeliyetin hayrân olduğumu 'arz ederim. 26 Mayıs (1)328

Mercan ve Vefa i'dâdîleri Fransızca mu'allimlerinden İsmâ'il

27- Bursa Mekteb-i Sultânîsi'nde genç fikirlerindenmiyesine, talebenin ciddî bir tahsîl ile techîzine ikdâm ve ihtimâm olduğunu âsâr-ı fi'liyesi ile gördüm. Hey'et-i ta'limiyenin 'aşk-ı vazîfesiyle çalışdıklarını usûl-i ta'limdeki vukûflarını isbât eden vesâiki, şâkirdânın müktesebâtında görmekte büyük bir memnûniyet hisseyledim. Sınıflarda yalnız ders takrîriyle iktifâ etmeyerek öğretmek, i'mâl-i fikr etdirmek, feyyâz zekâların tenvîrine uğraşmak husûsunda yorulmaktan usanmadıklarını anladım. İmtihânlarda gördüğüm ciddiyet, vazîfe-şinâslıklarına en celî bir bürhân 'addeylerim. Ca'lfî

muvaffakiyet ibrazı için ‘adem-i iktidârı gizlemek, memleketin mukadderâtı ellerine teslim olunacak gençlerin tahsîllerine merhametle müstehak olmadıkları hâlde terfîlerine delâlet gibi devr-i sâbıkın sû-i i’tiyâdlarına tebe‘iyetden mübâ‘adet eylediklerini görmekle mübâhî oldum. Mu‘allimînin ittibâ‘a mecbûr oldukları ta‘lîmât ve nizâmât ıslâh edildikçe daha büyük terakkîyâta mazhar olunacağına kesb-i kanâ‘at eyledim. Mektebin hey‘et-i idâre ve ta‘lîmiyesine samîmî teşekkürlerimi takdîm ile kesb-i şeref eylerim. 28 Mayıs (1)328

Bursa İttihâd ve Terakkî Mektepleri Müdürü Necîb Ali

28- Sâmi Beyefendi’nin tab‘-ı intizâm-perverfisini bilenler müdürü bulunduğu Mekteb-i Sultânî’de gördükleri âsâr-ı tekemmül ve intizâma karşı beyân-ı takdîrât etmekle beraber izhâr-ı hayret etmezler fikrindeyim. 10 Eylül (1)329

Mehmed(?)

29- Bursa’yı Söğüd beşiğinde varlıklarının ilk sesini çıkaran Osmanlı Türklerinin birinci pâ-yi tahtlarını, Anadolu’nun zümrüd şehrini, altı pâdişâhın mübârek mezârlarını koynunda taşıyan güzel yurdu umduğumdan çok fenâ ve harâb buldum. Eski, boş bir ev gibi her köşesinde tozlar birikmiş, yeşillerinin rengi bozulmuş manzaralar bana melâl verdi. Bu hüznün içinde gezerken Sultânî Mektebi’ni de gördüm. Bunun te’sîri tamâmıyla zıddı oldu. Umduğumdan çok iyi buldum. Evvelâ mektebin binâsı pek güzel, muntazam, temiz. Yanındaki küçük müze talebeye târîhî ve bedfî‘î bir gıdâ verecek hâlde. Medhalin bahçesi şehrin harâb ve pis sokaklarından gelen çocukların gözlerini renkleriyle, burunlarını kokularıyla yıkayacak. Bir iki küçük sınıfı gezdim: Çocuklar zekî, cevval. Bir tanesinde mu‘allim efendi müşâhede ile kitâbet dersi veriyordu. Bir ‘ıtır saksısını çocuklara göstererek anlatıyor, koklatıyor, sonra tasvîr ve ta‘rîf etdiriyordu. Birine bir manzûme okutduk, açılmağa muhtâc bir ses, fakat hâl ve tavır ümîd verici. Mektebin içinde hikmet, kimya âletleri ve sâireyi ihtivâ eden salonu gördük. Keşiş’in kuşları, hayvanları doldurulmuş, vilâyeti ma‘denlerine âid nümûneler toplanmış, her köşede fa‘âliyet eserleri görülüyor. İkmâle kalan talebe isimlerini gördük: Birçok derslerden birer kişi. Ne kadar memnûniyete şâyân bir netîce gördüm. Mu‘allim efendilerin hepsi genç, zekî, istikbâle ümîd ile, ‘azm ile bakan gözlerle mâlik. Fotoğraf dâiresini gördük. Mektebin hayâtına âid, şehrin târîhî kıymetini hâiz âsâr ve mebânîsini musavvir resimler. Çocuklar burada ezbercilikden başka şeyler için de vakit, vâsıta ve teşvîk buluyor. Ne mutlu. Göğsüm sevinçle doldu, kabardı. Mektebin çalışkan, terakkîye muhib müdürünü, kıymetli ta‘lîm hey‘etini, Türklüğün âfîsi için titreyen, fakat ümîdini kesmeyen rûhumun bütün takdîrleriyle selâmladım ve du‘â etdim ki, buradan

yetişecek münevver gençlik, sulu (?), birbirine bitişik harâb bir yığın köyü andıran zavallı şehre, Osmanlı Türklüğünün ilk altın devrinin mukaddes yurduna biraz medeniyet, ‘umrân, Türklüğünü ve Müslümanlığını hiç gâib etmeyerek ‘asrının beldesi olmak sa‘âdetini versin. 10 Eylül 1329

Celâl(?)

30- Bursa Mekteb-i Sultânîsi'nin istikbâlini pek parlak görüyorum. Hâlin intizâm ve terakkîsi berâ'at-i istihlâldir. Her nazar-ı ma'ârif-perveri tenşit eden, her kalb-i terakkî-hâhî ümîdvâr kılan mektebin bugünkü intizâm ve tekemmülüne bâdî olan müdür-i zî-iktidâr Sâmî Bey ile rufekâ-yı ta'biyesine bu vatanın te'âlisini ma'ârifde bekleyen bir Osmanlı sıfatıyla 'arz-ı minnetdârî eder ve Bursa'da bulunduğum müddetçe hakkımda ibzâl buyurdıkları teveccüh ve muhabbetlerinden dolayı da beyân-ı teşekkürât eylerim. 12 Eylül (1)329

Hudâvendigar Vilâyeti Ma'ârif Müfettiş-i Sâbıkı Fethi.

31- Bursa, Türk hakanlığının ilk pâ-yi tahtı olan bu târifî şehir cihânı titretecek demir 'azimli evlâd yetişdiren bu Osmanlılığın şân ve şöhret beşiği ümîd ederim ki, Sultânî'sinin yeni nûruyla ışıdayacak ve eski demir yürekli çocuklarını medeniyet düşünceleriyle bezeyerek 'asırlık felâketlerimizi sa'âdete kalb edecek büyük Türkler yetişdirecektir. Mektebde ez-her cihet usûl-i tedris yenileşmeye başlamış. Bu cihet şâyân-ı memnûniyet. Çocuklarda, düşünmek, vatani sevmek ve milletin sa'âdetine müteheyyc olmak hisleri görünüyor. Fakat en fenâ ciheti kitâbların çocukların dimâğları almayacak derecede muğlak olması, cihânîde dîn tedrisâtının yeni zihinlere karşı koyacak kadar terakkî ve fen olmamasıdır. Bir de çocuklar pek cansız ve kansız görülmüyor. Dersleri biraz hafifletmek ve derslerin bir kısmını kırdırmak lâzım. Her hâlde henüz yetişen, yetişmekte olan gençlerin dimâğlarıyla maddî teşekkülât el ile fa'âliyetde bulunmalıdır ki, muvâzeneli, vatana nâfi' gençler yetişsin. Müdür ve mu'allimînin nezâketine teşekkürler ederim. 5 Teşrin-i evvel (1)329

Dâmâd-ı Hazret-i Şehriyârî Erkân-ı Harbiye Binbaşısı (...)

32- İki sene kadar nâçizâne hidemât-ı idâriye ve ta'limiyesine iştirâk eyleyerek infisâl ile ahîren tekrâr Bursa'yı ziyâretimde uğradığım Sultânî Mektebi'nde "en-nezâfetü mine'l-îmân" sırr-ı furkânîsini tecellî etdiren müdür-i muhterem ve rufekâsı beyefendilere mülâkî oldum, teşekkür etdim. Mekteblerimizde 'an'anât-ı İslâmiyeyi ne kadar ihyâ edersek selâmet-i hâl ve

istikbâlimizin o nisbetde taht-ı te'mîne alınacağı pek bâhir bir hakîkatdır. Daha ziyâde terakkîyât-ı ciddiyeye muvaffakiyet husûlü temennîyâtıyla vedâ' eyledim. 12 Teşrîn-i evvel (1)329

Müfettişin-i ma'ârifden 'Alâeddîn

33- Bursa'da bulunduğum müddetçe yüreğim en derin ve millî hislerle doldu. Yasların ve mâtemlerin yerini tutan bu kıymetli hislerin arasında Türk'ün bugünkü ümîdini ve Turan'ın büyük îmânını aradım; onu Sultânî Mektebi'ni ziyâret ettiğim zamân buldum. Kıymetdâr bir müdürün etrâfına toplanan yine kıymetdâr ta'lim hey'etinin genç ve temiz Türk rûhçuklarına ilkâ eyledikleri duygular bu ümîd ve îmânı sarîh sûrette ibrâz ediyordu. Hakk'a olan kanâ'atim kadar yaşayacağımıza olan kanâ'atim bir daha kuvvetlendi. Herkesden evvel kendi (...) teşekkür ederim ki, bana böyle bir mekteb ve böyle bir ta'lim hey'eti gösterdi. 11 Teşrîn-i sâni (1)329

Aka Gündüz (Kutbay)

34- Memleketimizin bünyân-ı âtîsini kuracak olan bu dâru'l-'irfânda geçirdiğim kıymetli ânı, hayâtımın mes'ûd bir dakikası 'addeder, hey'et-i ta'limiyeye beyân-ı teşekkürât eylerim. 20-21 Mart 1332

Vâfi (...)

35- Türk'ün bu târîhî vatanında cehle, ta'assuba karşı 'irfân ocağının açtığı mübâreze muvaffakiyetini görmekle mübâhî ve müftehirim. 23 / 1 / (13)39 (...)

36- Türk'ün, Türklüğün temeli timsâl-i muhabbeti olan güzel ve yeşil Bursa'da bugün gördüklerim milletimizin sa'âdet ve te'âlîsi için bizde büyük ümîdler uyandırmıştır. 23 Kânûn-i sâni (1)339 (...)

37- Bursa Sultânîsi'nde geçirdiğimiz sa'atlerin çok kıymetli hâtırasıyla dâimâ memnûn olacağım. 23 / 1 / (13)39

Mustafa Kemâl

38- Bursa Sultânîsi'nde 23 Kânûn-i sâni (13)39 akşamı hey'et-i ta'limiyeye ile geçirdiğimiz sa'atler hâtırâtımın pek kıymetli sa'atlerini teşkil etdi. Bu gibi varlıkları görmekle istikbâle daha büyük bir ümîd ve emniyetle bakıyorum. Mu'allimler ordusuna en samîmî ihtirâmâtımı takdîm ederim. 23 / 1 / (13)39 (...)

39- Bu mekteb-i feyz-meksebe iki seneden beri -imtihân-ı umûmîde bulunmam hasebiyle- meşhûdum olan âsâr-ı intizâm ve terakkî mûcib-i

şükran ve mahmûdet olmasına binâen hey'et-i idâre ve ta'limiyesine beyân-ı teşekkürü vecîbeden 'adededer ve "Cenâb-ı Hakk mülk ü millete nâfi' vücûdlar yetiştiren bu gibi müesseselerin emsâlini teksîr, terakkîlerini tezyîd buyursun" du'âsını terdîd eylerim. 27 Mayıs (1)328 Müftî-i Hudâvendigâr 'Ömer Kâmil

40- Seviyye-i 'ilm ü 'irfân memleketimi ve sa'âdet vatanımı te'mîn ve te'yîd edecek olan bu müessese-i 'ilmiyede meşhûd-i bâsıra-i ibtihâc olan âsâr-ı tekâmül ve terakkiyâtı bütün kalb ü vicdânımla takdîr ve müdür-i 'âlfî Sâmi Beyefendi'ye beyân-ı teşekkürü vecîbe-i kadîr-şinâsâne 'addeylerim. Ziyâret-i vâkı'a ebedî ve kıymetdâr bir hâtıra bırakacaktır. 29 Mayıs 1328

(...) Memdûh

41- Bursa Mekteb-i Sultânîsi'ni ziyâretde meşhûdum olan âsâr-ı intizâm ve terakkîden hisseylediğim surûr ve şükranı hakkıyla tasvîr ve ta'rîf edemeyeceğimden ancak bu tekemmülâtın bâ'isi olan müdür-i mekteb Sâmi Beyefendi ile hey'et-i muhtereme-i ta'limiyesine 'arz-ı teşekkürât ile iktifâ eylerim. 30 Mayıs (1)328

Der-sa'âdet İsti'nâf Mahkemesi Reîs-i Evveli Hulûsî

42- Talebe efendilerin müktesebâtı ve mektebin intizâmı cihetiyle müdür-i mekteb Sâmi Beyefendi ile hey'et-i ta'limiyye 'arz-ı şükranı bir vazîfe-i vataniye 'addeylerim. 30 Mayıs (1)328

Bursa İsti'nâf Reîsi Sâim

43- Memleketimiz için bâ'is-i iftihâr olan Mekteb-i Sultânî'ye müdâvimîn efendilerin müktesebât-ı 'ilmiyelerini bizzât müşâhede edüb fevka'l-'âde memnûn oldum. Buna da sebep-i yegâne mekteb-i müdürî Sâmi Beyefendi ile rufekâ-yı kirâmının mesâ'îsinin eseri olması hasebiyle kendilerine 'alenen teşekküre cesâret eylerim. 31 Mayıs (1)328

Bursa mücîz (?) ders-i 'âmlarından 'Abdülkâdir

44- Bursa Mekteb-i Sultânîsi'ni ziyâretim esnâda bi't-tesâdüf bulunduğum Kavânîn dersi imtihânında talebenin haftada bir sâ'at ta'allüm ettikleri mezkûr dersin garâizini anlamakda gösterdikleri dirâyet hakîkaten mücib-i takdîr olmuşdur. Mekteb, refik-i muhteremim müdür-i mekteb Sâmi Beyefendi'nin eser-i fa'âliyet ve rü'yet-i 'aliyyeleri olmak üzere mekteb-i mezkûrun nizâmı ve intizâmı iftihârımı tezyîd etdi. Vatan-ı mu'azzezimizin terakkîsine hâdim olacak işbu müessesenin ta'kîb etmekte olduğu tarîk-i tekâmülde devâmını temennî ile müdür-i mekteb beyefendiyi min gayri hadd tebrîke müsâra'at eylerim. 2 Haziran (1)328

Mâliye Nezâreti Hukuk Müşâviri Cemâl

45- Bursa'ya bir feyz veren Mekteb-i Sultânî'yi Kavânîn ve Kitâbet derslerine mümeyyiz olarak ta'yînim dolayısıyla ziyâret şerefine nâil oldum. Efendilerin imtihânda gösterdikleri liyâkat ve iktidâr emsâl olduğu gibi etvâr ve ahlâklarıyla da sitâyîşin fevkindedir. Mektebin intizâm ve nezâfeti dahi numûne-i imtisâldir. Bütün bunlar müdîr-i mekteb beyefendi ile mu'allimînin eser-i himmet ve gayretleri semeresi olduğundan mûmâileyhime memleketin bir ferdi olmak dolayısıyla 'arz-ı teşekkür eylerim. 4 Haziran (1)328

Bursa Polis Müdîri 'Âsım

46- Bursa'da bulunduğum müddetçe sâbıkan i'dâdî ve şimdi sultânî olan şu müessesesi-i mübârekenin müte'addid def'alar ziyâretinde buldum. İ'tirâf ederim ki, en son ziyâretdeki meşhûdâtım beni meşhûdât-i sâbıkamda tahassul etmiş olan hissiyâtımı değışdirdi. Müdîr-i muhteremine i'tibâren bütün hey'et-i idâre ve ta'lîmîyesini teşkîl eden gençlerin bu himmet ve gayret-i vataniye ve vazîfe-perverânesi vatanın âtûsine bir nûrâniyet isteyen kalbimi lebrîz-i şükran etdi. İdâresinin intizâmını bilirdim. Bugün bulunduğum Edebiyât imtihânındaki müşâhedâtım ise tedrîsâtın da mükemmeliyet ve intizâmına beni iknâ' etdi. Talebenin müktesebât-ı 'ilmiyesi beni böyle mütehassis etdi. Müdîr-i muhteremi ve talebesinin hissiyâtını terbiyede muvaffakiyet-i tâmmе gösterdiğine şahîdi olduğum Edebiyât mu'allim-i edîbi Muhyiddîn Beyefendi ve diğеr mu'allimîn-i güzîde-i mektebi samîmâne tebrî ederim. 9 Haziran (1)328

Vilâyet Tahrîrât Müdîri (...)

47- Mekteb-i Sultânî'nin Coğrafya imtihânında buldum. Talebenin derece-i tahsillerini mükemmel buldum. Husûsiyle 'Ulûm-i Tabî'ye dersinde talebenin gösterdiği âsâr-ı himmet son derece bâ'is-i âferîndir. Yalnız Coğrafya dersinin daha ziyâde tekemmlü için müte'addid ve mükemmel harîtalara luzûm görüldüğü ve buna da muvaffakiyet hâlinde talebenin sa'y ü gayretlerinden ve mu'allimînin himmetinden daha ziyâde istifâde hâsıl olacağından ve 'umûmiyet i'tibâriyle mektebin intizâm ve mükemmeliyeti ve talebenin terbiye ve müktesebât-ı sâiresi nokta-i nazarından müdîr-i mekteb beyefendinin ancak sezâvâr-ı tebrîk bulunduğu ma'rûzdur. 12 Haziran (1)328

Leylî Mekteb-i 'Askerî Müdîri (...)

48- Bursa Mekteb-i Sultânî'si'ni ziyaret etdik. İkinci sene talebesinin sinnine nazaran 'Arabî gibi müşkil bir lisânda sûret-i selfede verdikleri cevâb cidden mücib-i memnûniyetimiz oldu. Terbiye ve âdâb-ı şâkirdânı mâ-fevka'l-matlûb görmüş olduğumuzdan tahrîren 'arz-ı teşekkürât eyleriz.

Piyâde Onuncu Alay Müftîsi Halîl Kâmil

İznic Redif Alayı Kumandânı Mehmed 'İzzet

49- Bu sene-i tedrisde İktisâd imtihanında mümeyyiz sıfatıyla bulundum. Bursa Mekteb-i Sultânîsi'nde şâkirdân efendilerin göstermiş oldukları sa'y ü ikdâm bi-hakkın sezâvâr-ı takdîr bulunduğundan hey'et-i mu'allimîn ile müdür beyefendinin bu bâbdaki sa'ylerini takdîr ve kendilerine ifâ-yı teşekkür eylerim. 5 Haziran (1)328

Defterdâr-ı Vilâyet Muhyiddin

50- Berâ-yı tenezzüh Bursa'da bulunduğum zamân otuz altı senedir kemâl-i fahr ile ta'kîb etmekte olduğum meslik-i ta'lîme ve sâliklerine olan samîmi meylim beni Bursa Mekteb-i Sultânîsi'ne sevk etdi. Ziyâretim imtihan gününe tesâdüf etmediği için talebenin ma'lûmât ve müktesebâtına dâir bir fikr-i sahîh peydâ edemedimse de mektebin hey'et-i 'umûmiyesinde gördüğüm intizâm ve mükemmeliyet yemekhâne ve yatakhânelerdeki nezâfet tedrisâtın husn-i icrâ edilmiş olduğu hakkında bir kanâ'at-ı kat'îye husulü için kâfi idi. Talebenin mütâlâ'a-hânelerde başlarında mubassır olmadığı hâlde kemâl-i sükûn ve sükût ile çalışmalarını, hey'et-i idâre ve ta'lîmiyeden nasıl bir terbiye-i ciddiye aldıklarını gösteriyordu. Nazar-ı iftihâr ve memnûniyetimizi celb eden bu müessese-i 'irfânda gördüğüm mükemmeliyeti bahş eden müdür beyefendi ile rufekâ-yı kirâmını tebrîk ve ma'arif-i 'umûmiye nâmına teşekkürâtımı takdîm etmeyi bir vecîbe-i bir hak-şinâsî 'addeylerim. 6 Haziran (1)328

Dâru'l-funûn-i 'Osmânî Tıp Fakültesi Kimyâ ve (...)

51- Mektebde isti'dâd-ı kemâl görmekle mübâhîyim. Her şeyde kanâ'at bir meziyet-i ahlâkiye olsa da istikbâl-i memleketde müessir-i ef'alde onu mürevvic değilim. O isti'dâdı görmekle sevinmeli, fakat dâimâ nâkıs 'adederek çalışmalıdır. Memleketin istikbâli ne 'askerlerinin ne de toplarının elindedir. Her millet lâyük olduğu idâreye nâil olacağı için liyâkat-ı milleti tevsi' memleketi inkırâzdan kurtaracak yegâne 'âmildir. Buna hâdim olan bu mektebin de bu tarîk-i tekemmülde geniş hatvelerle yürüdüğünü görmek bana en büyük sa'âdetler vereceğinden muhterem hey'et-i ta'lîmiyeye; "Çalışınız ve dâimâ gayretinizi âsârıyla berâber az görünüz. Allâh sa'yinizi meşkûr etsin". 9 Haziran (1)328

Vilâyet İsti'nâf Müdde'î-i 'Umûmî Mu'âvini (...)

52- Biz Rusya müsümanlarından birkaç adam ikinci Haziranda 1913üncü senesinde 3üncü def'a olarak Mekteb-i Sultânîye'yi ziyâret edüb gerek usûl-i tedrisinden ve talebeler ile mu'âmeleden ve gerek hey'et-i mu'allimînden ve husûsan müdür efendi cenâblarından gâyet memnûn olduk. Türkiye yaşar. (Gençler) Yaşasın Türkiye, yaşasın anın genç dâhîleri!

Alim Akçora...

‘Âyişe Hasanoviç

Cemil Aleksandroviç

Meryem Aydarova

‘Ömer Lokmânoglu

53- Yirmi senelik hayât-ı husûsisini pek yakından tanıdığım Bursa'nın, dün düşmen-i terakkî evlâdları bugün cehlin ‘aleyhine dönmüş. Bunun en güzide ve ‘ayân şâhidi, şâhidi olduğum Mekteb-i Sultânî imtihânlarında şâkirdânda gördüğüm “fikir” oldu. Dün, mekteblere dünden enzârın bugünkü tahavvülü şu yakın günlerin mahsûs mesâ‘îsi olduğunu da ‘ilâve etmek lâzım ki hey’et-i ta‘lîmiye ve idâre ve bi’l-hâssa müdür-i mekteb Sâmi Beyefendi'nin mesâ‘îsi ile tezâhür eden şu terakkî tahakkuk etsin. 21 Haziran 1328

Târîh Mu‘allimi Suvârî Mülâzimi (...)

54- Bursa Mekteb-i Sultânîsi bana yabancı değil. Birkaç sene mu‘allimliğinde bulunmuştum. Bu sene imtihânlarda mümeyyiz olarak bulunuyorum. Az zamân zarfında tadrîsâtta pek büyük terakkî husûle gelmiş olduğunu gördüm. Mektebin diğer husûslarda ziyâdesiyle kesb-i intizâm ettiği ‘iyânen görülmektedir. Binâen‘aleyh gerek hey’et-i idâre, gerek hey’et-i ta‘lîmiye şâyân-ı tebrîkdir. Yalnız ‘ulûm-i talebeye ‘âid levâyih ve numûnelerin noksânâtını ikmâl vâcibedendir. 16 Haziran (1)328

Bursa Hastahânesi etibbâsından Doktor Şevkî

55- Sâha-i terakkîde pek büyük ve pek ‘âli hatvelerle yürüyen Bursa Sultânîsi bütün tekemmülâtını muktedir ve bir vazîfe-şinâs olan müdür-i ‘âfisi ile fedâkâr hey’et-i ta‘lîmiyesine medyûndur.

Memleket iftihâr etmelidir ki, istikbâl için pek büyük ümîdlerle yaşıyor ve bütün bu ümîdleri doğuran da bu gibi terakkîyâtdır.

Avrupa mekâtibinde manzûr ve meşhûd olan âsâr-ı intizâm ve mükemmellik ufak bir numûnesi olan Bursa Sultânîsi hey’etini pek samîmi sûretde tebrîk etmekle vazîfemi ifâ etmiş oldum.

Osmânlı (...) Muhlis Celâleddîn

56- Kavânîn ve ‘Arabî imtihânında bulundum. Efendilerin kavânîn nazariyâtını anladıklarını gördüm. Üçüncü sınıfın lisân-ı ‘Arabî tekellümünde gösterdiklerinde terakkî cidden şâyân-ı takdîrdir. Mu‘allim beylerle müdür Sâmi Beyefendileri semere-dâr olan mesâ‘îlerinden dolayı şâyân-ı tebrîk gördüm. 4 Haziran (1)329

Meclis-i ‘Umûmî a‘zâsından (...)

Meclis-i ‘Umûmî a‘zâsından da‘vâ vekîli (...)

57- Dördüncü sınıfın Coğrafya imtihanında buldum. Talebenin müktesebâtı her hâlde güzeldir. İyi çalışmışlar. Talebeden bazılarında coğrafyadan fikrimce gâye olarak telakkî eylediğim muhâkeme ve esâsa nüfûz gibi güzelliğe rast geldim. Daha 'amelî olabilmesi için luzûmuna kâni' olduğum büyük ve güzel kartmorallar (?) ile atlasların tedârîki tahsîlin bu iyi seviyesini daha da yükseltecektir. Müdür ve mu'allim beyefendilere memleketin ma'ârifi nâmına teşekkürâtımı takdîm ederim. 10 Haziran (1)329

Kuleli İ'dâfî-i 'Askerî Coğrafya Mu'allimi Bursa Nehârî Rüşdiye-i 'Askerîsi Müdür Vekîli Kolağası Hayri

58- Bursa'ya muvâsalatımın ertesi günü mekteb-i Sultânî'yi gezdim. Gördüğüm intizâm-ı 'umûmî ile nezâfet ve şâkirdân efendilerin yeknesak elbiseleri, terbiyeleri, mahzûziyet-i fevka'l-'âdemi mûcib oldu. Emînim ki bu âsâr-ı terakkî, Sâmi Bey'in -müdür-i mekteb- her tarafda işitmekte olduğum üşenmek bilmez fa'âliyetiyle teşebbüsât-ı zâtîyesinin ve rufekâ-yı muhteremesinin gayretleri mahsûlüdür.

Gönül, Anadolu'nun her merkez-i vilâyetinde böyle mekteb ve hey'etlere rast gelmeyi arzu ediyor.

Sâmi Bey ve rufekâ-yı muhteremesinin muvaffakiyât-ı mütevâliyesini bütün rûhum, bütün mevcûdâtımla tebrîk ederim. 28 Haziran (1)329

Avrupa Fabrikaları Vekili ve Obton (?) Sigortası Müfettişi Komisyoncu Mahmûd

59- Bursa Sultânî Mektebi'ni ziyâret ederek her tarafını gezdim. Mektebin intizâmını, tedrîsâtın mükemmelliyetini tefeyyuz (?) ederek mekteb müdîri beyefendiye ve sâir mu'allimleri tebrîk ile alkışladım. 21 Nisan (1)329

Esbak Mâliye Nâzırı (...)

60- Mekteb-i Sultânî'nin memleketin hayât-ı 'ilm ü 'irfânına olduğu kadar ahvâl-i ictimâ'îye ve iktisâdiyesinde de bir 'âmil-i terakkî ve tekâmül olması ... temenniyâtımdandır. 5 Mayıs (1)329

Sâbık İstanbul Dâru'l-Mu'allimîn Müdîri (...)

61- Beldemizde vücûduyla iftihâra ufk-i sezâ olan Mekteb-i Sultânî'nin emsâline fâik bir sûrette neşr-i envâr-ı ma'ârife mazhariyet ve muvaffakiyetini defe'atle imtihan mümeyyizliği dolayısıyla gördüğümünden cidden müteşekkirim. Kıymet-i âsâr-ı müessirînin iktidârlarıyla mütenâsib olmak be-gâyet tabî'î bir keyfiyet olduğu da evliyâ-yı umûrun ma'lûmudur. Gayr-i kâbil-i inkâr bir hakikatdir ki, dâimâ ma'rifet iltifâta tâbi'dir. Binâen'aleyh evlâd-ı memleketin husn-i terbiyesi nokta-i nazarından himemât-

i fevka'l-âdelerini nazar-ı teşekkürât ile gördüm. Zevât-ı hâzıranın icâb eden taltifleri ile şu dâru't-tedris-i mukaddesin her zamân böyle muktedir ve temiz ellerde bulundurulması cümle-i temenniyât-ı dâ'iyânemdedir. Cenâb-ı Hak böyle hâdim-i intişâr-ı ma'ârif olan zevâtı pâyidâr ve muvaffak bi'l-hayr buyursun, âmin. 23 Mayıs (1)329

Bursa Meb'ûs-ı Sâbıkı Ahmed (...)

62- Nesl-i âtînin inkişâf-ı fikrîsini te'mîn husûsunda feyz-kâr hatvelerle terakkîye doğru yol almış olan Bursa Mekteb-i Sultânîsi'nin ziyâretinden ümid-vâr tahassüsâtla 'avdet ediyorum. Gayûr müdür-i muhterem tarafından mazhar buyurulduğum teshîlâtından mütevellid şükranımı şu satırlarla 'arz edebilirim bahtiyârım. 25 Mayıs (1)329

M. Şemseddin

63- Mektebin Ma'lûmât-ı Kânûniye imtihânında mümeyyiz sıfatıyla buldum. Efendilerin irâd olunan es'ileye verdikleri cevâblar vukûf ve ma'lûmât-ı kânûniyelerini göstermekde olduklarından şâyân-ı memnûniyetdir. Bundan dolayı, gerek müdür-i mekteb ve gerek mu'allim beylere teşekkürâtımı takdîm ederim. 3 Haziran (1)329

64- Vâsıf u senânın kat kat fevkinde bulduğum bu güzel mektebi iki def'adır ziyâretimden hâsıl olan iftihârımı tavsîf edemem. Müdür-i muktedir Sâmî Beyefendi'nin büyük himmetiyle mekteb evvelki sene müşâhede eylediğim hâle göre cidden terakkî eylediğini memnûniyeti 'azîme ile gördüm. İnşâallah her sene birçok evlâdımız bu mükemmel mektebden çıkarak vatana birçok nâfi hizmetlerde bulunurlar. Bizlerde vücûdlarıyla iftihâr ederiz. 25 Mayıs (13)29

Şûrâ-yı Devlet-i Tanzimat Dâiresi A'zâsından Cemîl Şîrzâde

65- Bursa Mekteb-i Sultânîsi'nde müşâhede eylediğim tekemmülât-ı mâddiye ve ma'neviye şübhesiz muhterem hey'et-i idâre ve ta'lîmiyenin himmet ve gayretiyle vücûda gelmiş olduğundan hey'et-i muhteremeye 'arz-ı teşekkürü vecîbeden 'addederim. 23 Haziran 1328

Bursa Zirâ'at-ı 'Ameliyât Mektebi Kimyâ ve Zirâ'at-ı 'Umûmiye Mu'allimi (...)

66- Milel ve akvâmın terakkî ve tedennîsi, istihzârât-ı fikriyeleriyle mebsûtan mütenâsibdir. Efkâr-ı şübbânı tenmiye edilmeyerek târik-i cehl içinde bırakılmış milletler pek sarîh bir sûrette munkariz olmuşlardır.

Bursa Sultânîsi'ne müdâvim talebenin bu husûs-i mühim nazar-ı dikkate alınarak terbiye-i fikriyelerine himmet edildiğini ve kendilerine bu bâbda luzûmu derecede metîn fikirler telkîn olunduğunu mümeyyizlikde bulunduğum muhtelif derslerin imtihânı esnâsında re'yü'l-'ayn ve yegân yegân gördüm: İnkulâb-ı fikrîyi te'mîn edecek olan bu himmet ve fa'âliyeti - hakîkaten mes'eleyi derk ederek- ibrâz buyuran mektebin müdür-i muhteremi ile hey'et-i idâre ve ta'lîmiyeye şu vesîle takdîm-i teşekküre vesile-yâb olduğumdan dolayı kendimi cidden bahtiyâr 'addeder ve bu tarîk-i muvaffakiyetde sebât-kârâne devâmla (...) etfâl-i memleketin müstefid olmalarına muvaffak olmalarını 'an-samîmi'l-kalb temennî eylerim. 23 Haziran 1328

Meclis-i İdâre-i Vilâyet Başkâtibi Mu'âvini Mustafa Fahrî

67- Terakkî ve tekâmülüyle derûnunda te'sîs edilen enderûnun intizâmı hakkında müdür-i mekteb Sâmî Bey'le hey'et-i idâre ve ta'lîmiyesinin himmet ve gayret-i fevka'l-'âdelerini görmekle mütehassis ve bu fedâkâr arkadaşlarımdan ayrılmakla müteessirim. 14 Teşrîn-i sâni 1328

Hudâvendigâr Vilâyeti Ma'ârif Müdür-i Sâbıkı Ahmed Cenâbî

68- Yeryüzünde Türk hâkânlığının ilki olan 'Osmânlılar'ın türediği bu güzel yurdun ortasında yükselmiş bu mekteb içinde öğreten ve öğrenenlerin savaşımdan bütün Türklük geniş, çalışkan ve yüksek bir geleceğe atılmakta olduğunu görmekle ben ne kadar sevinirsem, o kadar da bunun olacağını bütün gücümle umuyorum. 28 Kânûn-i sâni (1)328

Eski (...) Şeref

69- Şu mekteb Anadolu'nun hayât-ı 'irfânına bir mübtedâ-yı kemâl olacaktır. Ona bu isti'dâdı veren müdür Sâmî Beyefendi ile hey'et-i ta'lîmiyeyi teşkîl eden muhterem kardeşlerime karşı mütehassis olduğum hurmet ve muhabbet-i samîmiyemle hâtıra-i ebedî olmak üzere imzâ edildi. 28 Kânûn-i sâni (1)328 (...)

70- İstikbâli pek parlak olduğu hâl-i hâzırından istidlâl olunan Bursa Sultânîsi'ne arzum dâiresinde hizmet edemediğime teessüf ve müdür Sâmî Beyefendi ile rufekâsının hakkımda gösterdikleri husn-i kabûle karşı beyân-ı teşekkür eylerim. 13 Şubat 1328

Hudâvendigâr Vilâyeti Ma'ârif Müdür-i Sâbıkı (...)

71- Anadolu'nun Marmara kıyısına yakın Bursa adlı köşeciğinde bu mekteb, Türklük ve 'Osmânlılığın gözünü açmak, rûhunu yükseltmek hislerini inceltmek, kalbine îmân-ı millî telkîn etmek için bir meş'ale-i 'ilmî, rehber-i

nûrânîdir. İçine girdim; gezdim, talebesi ile talebesinin ve mu'allimînin rûhları ile peydâ-yı âşinânî ve mu'ârafe etdim. Anadolucuğumuzun istikbâl-i millîsi nâmına bu âşiyân-ı 'ilmi vücûda getiren, nûrunu parladan, meş'alesini söndürmeyerek arttıracak olan bânîlerine, muhâfız ve hâzinlerine binlerce selâmât ve tebrîkât ve ihtirâmât. 18 Mart 1328

Mâliye Mektebi Müdîri M. (?)

72- Bursa Mekteb-i Sultânîsi 'Osmânîliğin ilk, kendi millî pâ-y-i tahtına lâ-yık bir müessese-i 'irfân buldum. Bu güzel muhîtde, güzel mektebin güzel semereler vermesine du'â ederim. Muhterem müdîr ve mu'allimleri cidden sezâ-vâr-ı takdîr ve teşekkürlerle.. 23 Mart (1)329

Kütahya Meb'ûs-i Sâbıkı (...)

73- Bursa Mekteb-i Sultânîsi'ni vukû' bulan ziyâretimizde gerek ittihâz edilen tarz-ı tadrîsi ve gerek talebe efendilerin müktesebât-ı 'ilmiye ve derece-i zekâ ve isti'dâdları i'tibâriyle meşhûd olan 'ulviyet cidden şâyân-ı takdîr ve tahsîn olduğundan mekâtib-i sâireye numûne-i imtisâl olacak bir merhale-i terakkîde bulunan mekteb-i mezkûrun şu ahvâl-i hâzıra-i müstahsenesinden kalben 'amîk bir te'sîr-i şükr-güzârâne içinde müdîr beyefendi hazretleriyle mu'allimîn-i kirâmını tebrîk ve tehiyye(ye) müsâra'at ederiz. 3 Nisan (1)329

Dâru'l-fünûn mu'allimlerinden (üç imza mevcut)

74- Mekâtibimizin derecâtında tahsîl ve tadrîsi ile hayât-güzâr olmuş bir 'âciz olduğum için Bursa Mekteb-i Sultânî'mizi bir merâk ile ziyâret etdim. Usûl-i idâre-i mekâtib ve tarz-ı tadrîsi nokta-i nazarlarından gördüğüm tekâmül ile müftehir oldum. Hey'et-i idâre ve tadrîsiyesinin fa'âliyet-i sâ'iyânelerini tebrîk eylemeği vazîfe-i vataniye bilir, bu meşhûdâtımın hâtıra-i fahrini ile'n-nihâye muhâfaza eylerim. 4 Nisan (1)329

İşkodra Vâli-i Sâbıkı Haydar (?)

75- Ziyâretiyle cidden mübâhî olduğum Bursa Mekteb-i Sultânîsi'nin bidâyet-i te'sîsinden i'tibâren dâhil olduğu tarîk-i ciddî-i terakkiyâta 'irfân ve 'azmi ile sâik olan müdîr gayret-veri Sâmî Bey'e 'arz-ı teşekkürâtı bir vecîbe-i vicdânî 'addeylerim. 18 Nisan 1329

Atina Sefîri Ahmed Muhyiddîn